

Gertruda Mieszkańca i jej Manuskrypt

3. Lata 1077 – 1078. Powrót na stolicę książęcą do Kijowa

Wypada nam teraz wrócić do modlitw ocalonych na składcie IV *folia Gertrudiana* (XXVII-XLVIII wraz z kontynuacją na pierwszej karcie *Psalterza Egberta* obejmującą zakończenie modl. XLIX oraz modl. L). Ta grupa tekstów osnuta jest wyraźnie wokół liturgii Mszy św. oraz Liturgii Godzin. Otwierają ją dwie modlitwy za kapłana, mającego odprawiać Mszę. Następnie znajdujemy szereg modlitw o Najświętszym Sakramencie. W tekstach tych na uwagę zasługuje konsekwentne ujmowanie Eucharystii jako Ciała Chrystusa ukrzyżowanego za nasze grzechy. Oto reprezentatywny fragment (XXXI):

*Ja, niegodna służebnica Twoja
błagam Cię przez miłość Twojego świętego Ciała,
które jest teraz przez kapłana błogosławione,
i przez miłość świętego Krzyża, na którym zostało Ono umęczone,
abyś mi – niegodnej służebnicy Twojej
raczył odpuścić wszystkie moje grzechy,
które popełniłam od początku mego życia aż do dnia dzisiejszego.
„Ojczę nasz...”*

Mamy tu nie tylko umiejętne operowanie tematami teologicznymi Trójcy Świętej, Eucharystii, Ciała Chrystusa, męki Pańskiej, zbawienia i odkupienia¹, lecz i swoistą antycypację spraw, które swój dojrzały wyraz znajdują dopiero w XIII stuleciu, np. kult Bożego Ciała, związany z postacią św. Tomasza z Akwinu, czy kult męki Pańskiej, wiążący się z imieniem św. Franciszka z Asyżu².

Ponadto, w omawianej grupie modlitw, znajdujemy teksty liturgiczne: *Gloria in excelsis Deo* oraz *Credo in Deum*. Zwraca się uwagę, że w tym symbolu w wersji nicejsko-konstantynopolitańskiej, Gertruda stosuje „Filioque”, wprowadzone do tego wyznania wiary przez teologów karolińskich, jakby podkreślając swą rzymskokatolicką orientację. Na uwagę zasługuje też piękna modlitwa do Matki Bożej (XXXIV), zbudowana być może na wzór akatysty, wschodniego hymnu maryjnego, śpiewanego na stojąco. Drugą część tej modlitwy w manuskrypcie Gertrudy stanowi kompilacja wersetów psalmów, niekoniecznie odnoszących się treściowo do osoby Matki Bożej. Następujące potem modlitwy mają wyraźnie „breviarzowy” charakter z charakterystycznymi rubrycelami, instruującymi modlącego się co do sposobu odmawiania modlitwy. Ten charakter wzmacnia jeszcze wyjątkowo obfite nasycenie tych modlitw wersetami psalmów. Wszystko wskazuje na to, że Gertruda mogła chcieć opracować formę brewiarza, niekoniecznie wyłącznie na własne potrzeby. Niektóre z tych tekstów mogły

¹ B. Nadolski zastanawia się, czy w XI-wiecznej teologii znano już rozróżnienie między Odkupicielem i Zbawicielem.

Teologiczne treści..., 47 przypis 1. Jakkolwiek było, nic nie usprawiedliwia zabiegu utożsamienia tych terminów, zastosowanego w przekładzie B. Kürbis.

² Warto może zauważyć, że jedna z miniatur „Gertrudiańskich”, przedstawiająca narodzenie Pańskie, jest typowym obrazem jasełek, które w kulturze europejskiej wiążą się także z działalnością uczniów św. Franciszka.

Gertruda Mieszkańca i jej Manuskrypt

być śpiewane (wspomina o tym Gertruda dwukrotnie w dalszych częściach manuskryptu) wspólnie z domownikami dworu książęcego. Być może, to na potrzeby tego „chóru” powstała ta partia tekstów³.

Akcenty biograficzne, pozwalające na jako taką datację tej grupy tekstów, zawiera modl. XXXV. W niej Gertruda prosi Boga:

*wyslij Twojego anioła świętego z Piotrem i jego wojskiem,
który by ich chronił we wszelkich przeciwnościach
i wszędzie strzegł w służbie Twojego świętego Imienia;
aby żaden nieprzyjaciel nie zwiódł w drodze jego i jego [ludzi],*

Modlitwa ta musiała powstać już na Rusi, podczas którejś z wypraw wojennych najmłodszego Izjasławowicza. Zwraca uwagę brak odnotowania w modlitewniku śmierci Izjasława. Jednakże w tym miejscu (według przyjętej datacji) brakuje sporej partii testu, po czym następuje końcówka modlitwy za zmarłych, a po niej jeszcze jedna modlitwa za zmarłych, dokończona już na pierwszej karcie *Psalterza Egberta*. Teksty te – jak zauważyła to trafnie T. Michałowska – pisane są już z pewnego dystansu czasowego, jednakże wymieniany jest w nich sługa Boży N, za którego Gertruda modli się szczególnie. Dlatego można się domyślać, że modlitwy bardziej bezpośrednio odnoszące się do śmierci męża mogły znajdować się na zaginionych kartach⁴.

³ K. Górski proponuje w tym celu zbadanie metryki niektórych modlitw. *Zarys...*, 32.

⁴ *Ego Gertruda*, 191.